

NORSK KULTURHISTORISK LITTERATUR UNDER DEN ANDEN VERDENSKRIG

Af *Axel Steensberg*.

Besættelsestidens økonomiske Tryk og Modstandskampens svære sjælelige Belastning formaaede ikke at lamme Kulturforskningen i Norge under den store Krig. Her som i Danmark var man klar over Kulturhistoriens Betydning som Livskilde for et nødstedt Folk. Men de ydre Kaar var som Følge af Kampens tidlige Tilspidsning, Forræddernes Overtagelse af Regeringsmagten, den omfattende Rekvirering af Kulturinstitutternes Lokaler og den elendige Ernæringstilstand langt vanskeligere i Norge end hos os. Det er saa meget mere beundringsværdigt, hvad man har præsteret.

Nærværende Oversigt gør ikke Krav paa at være udtømmende. Jeg har først og fremmest valgt det Stof, som skønnes at interessere danske Læsere. Men dernæst er der taget et vist Hensyn til det foreliggende Materiales Alsidighed. Og endelig skal nogle Hovedtræk af Tidens Forskningsprincipper og den kulturhistoriske Fremstillingsmaade fremdrages.

1. *Den forhistoriske Forskning*. Den forhistoriske Forskning skal kun omtales indledningsvis, idet et Par af dens vigtigste Værker fortjener en særskilt Anmeldelse. Det gælder først og fremmest Guttorm Gjessings prægtige Værk om Norges Stenalder, der udkom i Fjor. Under Professor A. W. Brøggers langvarige Fængselsophold faldt det i Dr. Gjessings Lod at forelæse over Nordens Stenalder i tre Semestre, og han fik da Lyst til at give sig i Kast med den krævende Opgave. Allerede i Begyndelsen af Krigen havde han i Instituttet for sammenlignende Kulturforsknings Skriftserie B udsendt et monumentalt Værk paa 234 Sider med godt et halvt Hundrede Plancher om »Træn-Funnene« (Oslo 1943). Paa

Kirkhelleren paa Øen Træna ud for Helgeland har han foretaget en Bopladsundersøgelse, der viser, at Skiferredskaber holdt sig i Brug gennem hele Bronzealderen og rimeligvis ind i den keltiske Jernalder. Men iøvrigt har der boet Mennesker paa Træna til forskellige Tider lige fra Yngre Stenalder til langt ind i Middelalderen. Som Leder af den arkæologiske Afdeling af Museet i Tromsø i Aarene 1937—39 stiftede Gjessing ogsaa Bekendtskab med Lap-Kulturen, og fra denne Kreds har han hentet Emnet til sit Bidrag i det statelige to Binds Festskrift til Professor Konrad Nielsen: »Studia Septentrionalia«, der udkom i Fjor i Oslo. Afhandlingen handler om »To hamrer til samiske rune-bommer«, og Gjessing viser heri ved Hjælp af et Par ornamenterede lappiske Sjaman-Trommekøller, at Lapperne har opholdt sig paa den skandinaviske Halvø siden 1400 Tallet — ja, rimeligvis helt siden Vikingetiden. Den samiske Kultur er naturligvis stærkt paavirket af Naboskabet med Skandinaviens gamle Befolkning. Men dens Rødder findes i de arktiske Kulturer i det cirkumpolare Omraade.

I Serien »Arkæologiske Landsundersøgelser i Norge« kom i 1943 et Bind paa 750 Sider om »Vestfolds Oldtidsminder« bearbejdet af Sigurd Grieg med Bistand af Guttorm Gjessing og Sverre Marstrander. Efter en Indledning paa godt et halvt Hundrede Sider af Dr. Grieg følger et omfattende topografisk Katalog med Fundbeskrivelser. Maaske forekommer det en og anden for vidtløftigt paa den Maade at publicere Museumsgenstandene Rub og Stub. Det vilde svare til, om man tog fat paa at udsende en udtømmende Publikation af Arkivernes Materiale. Men man maa her huske paa, at de arkæologiske Fund er de eneste Kilder til Oldtidens Historie i Norden. Dersom disse Kilder skulde gaa tabt med Museumsprotokollerne ved et fjendtligt Angreb, har man kun Publikationerne at bygge paa.

2. *Folkemaal og Folkeminder.* Skønt »Nemnda til gransking av folkeseed og nemningsbruk« allerede begyndte at udsende Tidsskriftet »Ord og Sed« i 1934 under Redaktion af nuværende Professor Nils Lid, er det altfor lidt kendt hos os. Det kan derfor være af Interesse at gennemgaa Serien som Helhed.

Hvert Bind bestaar af korte Beskrivelser af forskellige Emner fra Folkekulturens Omraade, hver især tilknyttet en Række Spørgsmaal og ofte forsynet med Illustrationer. Emnebehandlingerne udsendes ogsaa enkeltvis som Spørgelister til Medarbejdere over hele Landet. Men de ligner ikke de Lister, det danske »Udvalg for Folkemaal« og »Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser« (NEU) i de senere Aar har publiceret. Medens disse gennemgaaende er paa en Snes Sider og udførligt gennemgaaer Redskabernes smaa Finesser og Arbejdslivets funktionelle Detaljer, er de norske Spørgelister i Reglen kun paa to eller fire Sider. Som Eksempler kan nævnes »Ord og Sed« 1940, Nr. 95: »Tresking«, hvor Spørgsmaalene er samlet i 21 Punkter paa fire tættrykte Sider uden særskilt Indledning, medens Kristen Møllers Spørgeliste i 9. Aarg. af »Danske Folkemaal« er en hel lille Afhandling paa 27 Sider. Eller man kan sammenligne »Ord og Sed« 1940, Nr. 90 »Ljå og rive« paa knapt to Sider med en kort Indledning og ialt 8 Punkter om Leblad og Skaft med NEU's Spørgeliste Nr. 1 »Høstredskaber«, der omfatter 21 Punkter om andre Slags Leer (til Lyng, Ærter, Boghvede m. m.), Segle, Løvknipe og Tjørneknipe samt River og andre Høstredskaber. Denne sidste Liste fylder ialt 19 Sider. Det maa dog bemærkes, at den norske Spørgeliste er tænkt som en foreløbig Orientering.

Men er de norske Lister i »Ord og Sed« mere kortfattede end de egentlige danske Lister (jeg ser bort fra de korte Spørgsmaal paa »Danske Folkemaals« Spørgeside, der som Regel afslutter hvert Hæfte), saa er deres *Antal* imponerende. I de ni Aargange af »Ord og Sed«, som til Dato foreligger (sidste Aargang 1942), er trykt ikke mindre end 102 Spørgelister, medens »Danske Folkemaal« siden 1933 har bragt en halv Snes af de udførlige Lister og NEU siden 1941 syv Lister.

»Ord og Sed«s sidste tre Bind (1940—42) indeholder Spørgsmaal om Aflivning af Slagtedyr, Smørformer, Julebuk, Gødningskølle, Kребsefangst, Tatere, Klædedragt m. m. Dertil kommer en Række Afhandlinger: »Kastrøysar« af Svale Solheim, »Sjødraugen« (Søslangen) og »Primitive vern mot snøblind« af Nils Lid, »Kvalen i folketru og dikting« af Svale Solheim, »En litterær

primstav og dens forudsetninger« af Reidar Kjellberg samt »Haudakledet og den seremonielle tildekning av hendene, en drakthistorisk studie knyttet til Hordaland« af Gunvor Ingstad Trætteberg.

Det vil føre for vidt at omtale de tidligere Aarganges enkelte Afhandlinger. Men for Oversigtens Skyld skal endnu nævnes nogle Spørgelister. Første Bind handler bl. a. om Snedker- Tømrer og Smedehaandværk samt Døgnet og Aaret. Andet og tredje Bind bringer en Række Spørgelister om Fiskeri med dertil hørende Redskaber. I tredje Bind findes tillige Spørgsmaal vedrørende Plantenavne, Husdyrnavne, Hyrdehorn, Fugle, Handelsfejl hos Heste, Garverarbejde samt en Afhandling af Anders Sandvig om Garveriet paa Maihaugen. Af videre Interesse er navnlig Spørgsmaalene om Figurindridsninger paa Tærskelader — en Skik, der genfindes i Skaane, men hidtil ikke er fundet i Danmark. Vi staar vel her overfor Helleristningernes sidste Udløbere i Norden. De afbildede Heste er da ogsaa stærkt falliske.

I fjerde Bind spørges der om Jule- og Bryllupsskikke, Natterfieri og Stenkast-Dynger. Nils Lid har skrevet en Afhandling om et Skifund fra førromersk Jernalder paa Baggrund af andre nord-europæiske Fund. Femte Bind handler om Lintilvirkning, Kalendere, Byttehandel mellem Fiskere og Bønder, Fladbrød, Skik og Tro ved Husbygning samt en Afhandling af Svale Solheim: »Almenne fordomar ved fiske«. Endelig indtager en Afhandling af Olaf Lindtorp: »Finnskogens folk« det meste af sjette Bind.

Under Folkemaal og Folkeminder maa ogsaa omtales Reidar Christensens Bidrag til Konrad Nielsen-Festskriftet. Han følger her et lappisk Eventyr om Drengen, der stjal Skatten fra Trolden, over Sverige og Danmark til Irland og videre til Indianerne i Canada og U. S. A., der rimeligvis har faaet Eventyret gennem Emigranter fra Irland. Det irsk-skotske Omraade synes at være Eventyrets Hjemsted. Herfra har Nordboerne rimeligvis lært det allerede i Vikingetiden. — I samme Bind skriver Nils Lid om en Overensstemmelse mellem lappisk og norsk Tidsregning med Hensyn til »Renkalvmaaned« en Overensstemmelse, der dog iflg. Lids Opfattelse mere skyldes de fælles Naturbetingelser end en Kulturpaavirkning.

Knut Liestøl har i 1941 afsluttet sin Antologi »Norsk Folkedik-ting« med et fjerde Bind omfattende Rim, Gaader og Ordsprog, medens Norsk Folkeminnelag har fortsat Udsendelsen af sine Skrifter med flere Bind. — Tredje Del af I. Reichborn-Kjennerud »Vår gamle trolldomsmedicin« er udsendt i Det norske Videnskaps-Akademis Skrifter, Hist.-Filos. Klasse, 1940. Endnu et fjerde Bind ventes. — Endelig maa nævnes Svale Solheims Doktordisputats om »Nemningsfordomar ved fiske« (Det norske Videnskaps-Akademi, 1940). Dette vægtige Arbejde handler om Fiskernes »Tabu- eller Noasprog«, d. v. s. Omskrivningsord for Ting, de ikke ønsker at nævne, hvad enten det skyldes Uvilje eller Forestillinger, der svækker Arbejdsenergien, eller det skyldes Frygt og Beskyttelsesmagi.

Hos J. Grundt Tanum i Oslo er udkommet et Par folkløriske Bøger som maa nævnes: Andreas C. Moe »Folkeminne fra Valdres« og Øyvin Ribsskog »Hemmelige språk og tegn«. Navnlig sidstnævnte har gennem sin Redegørelse for Tatersproget international Interesse. Baade Taterne og Zigeunerne er for mere end Tusind Aar siden udvandret fra Indien. Af Zigeunere er der nu kun en enkelt tilbage. Men Taterne er saa talrige, at Ribsskog har kunnet skildre deres Levevis og opstille Ordliste over Romani-sproget, som de taler indbyrdes. Listerne er et vigtigt Supplement til Sundts Ordliste i »Beretning om fante- eller landstrygerfolket i Norge«. ¹⁾ Bogens anden Del handler om Kunstsprog. I 1500—1600 Tallet lavede svenske Kræmmere i Vestgötland et hemmeligt Sprog som fik Navnet »Månsing«. For ca. 100 Aar siden, da deres Virksomhed var paa sit højeste, ernærede o. 1400 Vestgötere sig som vandrende Kræmmere, der ogsaa drev Smugleri over den norske Grænse samt omsatte Tyvegods. Senere er mange »Månsingord« gaaet over i Forbrydersproget, og i Norge anvendes de siden o. 1880 især af Gademusikanter, Artister og »Tivolifolk«. Af Ord-bogen fremgaar, at Månsing for en Del er blandet med Romani.

¹⁾ Hovedværket om de hemmelige Sprog i Norge, som Professor Ragnvald Iversen paabegyndte Udsendelsen af i 1944 (»Secret Languages in Norway«, Part I. Norske Videnskaps Akademis Skrifter), findes udførligt anmeldt af Ref-sum i »Maal og Minne« 1945.

Ribsskog skriver ogsaa om det fra vore danske »Kjæltringer« kendte »Rotvælske« Sprog, der antagelig er dannet i Tyskland, og som i Norge kaldes »Kråkemålene«. Han skildrer dette Sprogs Orddannelsesprincip. Derefter følger et kort Kapitel om »Bomse«-Sproget, der kun er en Samling Jargonord og -udtryk, som anvendes af Dagdrivere og Løsgængere. Ogsaa dette Kapitel er forsynet med en Ordliste, der viser Paavirkning fra Romani. Til Slut giver Ribsskog en Oversigt over en Række hemmelige Tegn, som anvendes af Tatere, Løsgængere og Forbrydere. I Aarene 1930—39 har han efter Tilskyndelse af Statsadvokat Helge Refsum, der dengang var Lærer ved Politiskolen, samlet sit Materiale. Hans Værk bør virke inspirerende paa danske folkløriske og kulturhistorisk interesserede Jurister.

3. *Folkekultur og Kulturgeografi.* Den vigtigste Nydannelse under Besættelsen er paa dette Omraade Aarsskriftet »By og Bygd«, som Norsk Folkemuseum begyndte at udsende i 1943. Det svarer til Nordiska Museets »Fataburen« og »Kulturen«, der udsendes fra Kulturhistoriska Museet i Lund. Men det udkommer i større Format og med forholdsvis lange Afhandlinger, der dog skrives i populær Stil. Skriftet er det første Resultat af det videnskabelige Gennembrud, Norsk Folkemuseum har oplevet efter Indvielsen af sit nye store Hus. Ogsaa tidligere har Museet gjort en stor Indsats ved Publiceringen af tolv Bind »Gammel norsk Kultur« og fem Bind »Norske Bygder«. Men fra 1942 oprettedes fem nye Amanuensisstillinger, af hvis Indehavere de fire allerede er avancerede til Konservatorer (svarende til Museumsinspektører hos os). Direktør Hans Aall har sat Kronen paa sit Livsværk og gjort Norsk Folkemuseum til et videnskabeligt Forskningsinstitut af anseeligt Format. I det nye Aarsskrift præsenteres de nye Kræfter: Marta Hoffmann skildrer Rokkens Historie og Uldspindingen i Tugt- og Manufakturhusene paa europæisk Baggrund (1943). Hun skriver om Dug- og Tøjmagere og deres Redskaber (1945). Men først og fremmest mærker man sig hendes store Afhandling om Husbygningen og Husets Udvikling i hendes Hjemegn Jæren ved Stavanger (1944). Byggemaaden var indtil for nylig stærkt

præget af det geografiske Miljø. Med sine Udskud langs Bagsiden og ved Gavlene mindede Huset stærkt om Stuehusene i Vendsyssel og Thy. Men Grundplanen var »Parstuens« med Stue og »Bu« (d. v. s. Forraads-, Sove- og Gæsterum, jfr. »Jomfrubur«) paa hver Side af Køkkenet. Bagerovn fandtes ikke. Rummet i Udskuddene kaldtes »Svol«, hvilket har samme Betydning som »Svale« (Det minder om Trælleborghusenes aabne Stolpe-Svaler — eller har ogsaa de maaske været lukkede, snævre »Svoller«?). I Tilslutning hertil bør læses en lille Afhandling af Thv. Krohn-Hansen i Stavanger Museums Aarshefte 1942—43: »Jord- og Steinhus på Jæren«, hvori der publiceres en Række Tegninger af oldtidsagtige Husbygninger fra forrige Aarhundrede.

Hilmar Stigum, der nu er Underbestyrer ved Norsk Folkemuseum og en af dets videnskabelige Førstekræfter, har i sidste Aargang af »By og Bygd« analyseret Hjørnekonstruktionerne i Numedalens »laftede« Træhuse (»Lafting« d. v. s. Knudehugning ligesom Hjørnesammenføjningen paa de saakaldte »Blokhus« ved vore Badestrande). Derigennem har han fundet et brugbart Dateringsmiddel tilbage til o. 1200, fra hvilken Tid det ældste bevarede Hus ifølge en Runeindskrift synes at stamme. Desværre er mange af disse ærværdige og ældgamle Bjælkehuse temmelig stærkt omforandrede som Følge af gentagne Flytninger. Men saa meget vigtigere er det at finde Midler til Datering af deres konstruktive Detaljer.

I samme Format og Udstyr som »By og Bygd« udsendtes sidste Sommer paa J. Grundt Tanums Forlag et forsinket Festskrift dediceret til Direktør Hans Aall. Aaret i Forvejen havde Norsk Folkemuseum rundet sit første halve Sekel. Men først efter Befrielsen kunde Begivenheden fejres. Forfatteren er Museets anden Underbestyrer, Reidar Kjellberg. Han har her skildret Aalls ukuelige Handlekraft og Skaberevner paa en Maade, saa enhver dansk Museumsmand bør drage Lære af det. Danske Kolleger læser heller ikke Bogen uden en Smule Beskæmmelse paa egne Vegne. Bogen slutter iøvrigt med en Fortegnelse over Museets lange Række af Publikationer.

Norge er saa vidtstrakt, at Kulturforskningen kan trives i flere

Centrer. Bergens Museum er et af disse. Et helt lille Universitet med ansatte Professorer er vokset frem i Tilslutning til Museet i denne gamle Handelsstad. I Museets Aarvog for 1943 (Historisk-Antikvarisk Række Nr. 2) har en af norsk Kulturforsknings Førstemænd, Konservator Robert Kloster i Forening med Borghild A. Frimannslund givet en Indberetning om »Kulturgeografisk Registrering på Vestlandet med oversigt over de foreløbige resultater«. Kloster har selv behandlet Husbygningen, og Frimannslund Tunet (d. v. s. Byggetomterne) og dets Inddeling. Materialet er i Hovedsagen indsamlet ved Hjælp af Spørgelister, der blev fordelt gennem en Række lokale Museer i Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane samt Sunnmøre. Senere vil der blive udsendt Skemaer for Ildsteder, Bohave og Bygdedragt. Det indsamlede Materiale bliver en uvurderlig Fundgrube for den, der i Fremtiden vil beskæftige sig med Vestlandets Kulturgeografi.

I 1942 udkom Bind V af den monumentale Publikationsrække »Norske Bygder.« Den beskriver Glåmdalen fra Oldtiden til den nyere Tids Folkekultur, — Folkemaal, Folkedigtning, Folkemusik og religiøst Liv indbefattet. Dansk Kulturforskning er endnu ikke naaet til at tage lignende Opgaver op. Vi mangler baade Lærere og tilstrækkelig uddannet Mandskab for ikke at tale om Stillingen i København og ved de store Provinsmuseer. — Blandt Værkets Medarbejdere kan nævnes A. W. Brøgger, Reidar Th. Christiansen, Randi Asker (en af Norsk Folkemuseums nye Konservatorer) og Hilmar Stigum.

Under Titlen »Ætt og By« udkom i 1944 paa Cammermeyers Forlag et Festskrift til Kommunearkivaren i Oslo, S. H. Finnegrøn. Denne ualmindeligt smukke Bog indeholder følgende fire Afhandlinger: »Norsk slektforskning i senere tid« af Henning Solleid, »Dansk Genealogi og Personalthistorie i nyere Tid« af Albert Fabritius, »Svensk släktsforskning under 1900-talet« af Bengt Hildebrand og »Oslos historie. 75 aars forskning« af Arno Berg. Af disse Afhandlinger har navnlig de to første paa Grund af den nære Forbindelse mellem danske og norske Slægter den allerstørste Interesse for danske Kulturhistorikere. Den lokalhistoriske Forsknings raske Udvikling siden Aarhundredets Begyndelse har

medført øget Interesse navnlig for Bondeslægternes Genealogi. Af mindre Værdi er den Litteratur, som behandler norske middelalderlige Slægter. Spørgsmaalet om Indvandringen til Norge fra Danmark og Tyskland er en vigtig Fremtidsopgave for norsk Ættegranskning. En Række almindelige Betragtninger over dette Emne findes i Halvdan Kohts Afhandling »Slesvig-holstensk innvandring til Norge« (Norsk Slektshistorisk Tidsskrift II), medens Olaus Schmidt i »Den slesvigske indflytning til Trondhjem paa 1600' og 1700' tallet« (anf. Tidsskr. III) baade er mere udførlig og mere lokalt begrænset. Postmester C. Klitgaard i Hjørring har gjort en Række genealogiske Optegnelser vedrørende Indvandringen fra Nordjylland til Sørlandet og stillet dem til norsk Slægtsforsknings Raadighed. (En Fortegnelse over de her forekommende Slægtsnavne omfattende 150 Slægter gives i anf. Tidsskr. VIII.)

Helt udenfor Museumsmændenes og Kulturforskernes Kreds falder en interessant Slægtsbog skrevet af Højesteretsadvokat Sverre M. Halbo: »Toreid-Ætten fra Romerike« (Dybwads Forlag, Oslo 1945). Den handler baade om Ættegaarden og Slægtens Historie og giver et dybt Indblik i en norsk Odelsbonde-Slægts Kaar og Udvikling. — En smuk Bog med talrige Illustrationsplancher er ogsaa Mimi Sverdrup Lundens »De frigjorte hender. Et bidrag til forståelse av kvinners arbeid i Norge etter 1814« (3. Udg. 1942. Tanums Forlag). Det er en bred folkelig Skildring af Kvindens Liv i Bygd og By under alle Forhold og Livets Tilskikkelser fra Rokken til Fabrikken. Bogen er blevet en af Besættelsestidens Successer. Hvem skriver en tilsvarende Bog om den danske Kvinde? — Paa samme Linje ligger en lille Bog af Herman Smitt Ingebertsen: »En mannsalders arbeid i Norge« (Aschehougs Forlag, Oslo 1945). Det er en kortfattet Erhvervsgeografi for Hvermand — desværre for spækket med Kendsgerninger til at være populær og serveret i for raa Bearbejdelse til rigtig at gavne Forskningen.

Endnu maa nævnes en Byhistorie paa ikke mindre end 479 Sider udgivet af Svelvik Kommune i Anledning af Kommunestyrets 100 Aars Jubilæum (Sigfred L. Eier: »Svelviks Historie«

1945). Svelvik er en lille By paa 1100 Indbyggere ved Drammensfjorden. Den har fra gammel Tid været Drammens Vinterhavn med Oplag af Tømmer for Eksport. I nyere Tid er den blevet Industriby med Papir-, Krølhaars- og Cementfabriker samt Skibsværft. Sigfred Eier har forstaaet at skildre Byens Udvikling fra de ældste Tider til vore Dage saaledes, at Skildringen faar almen Gyldighed. Ogsaa de talrige smukke og karakteristiske Illustrationer gør Bogen til et Værk, som danske Læsere kan have Udbytte af at stifte Bekendtskab med.

4. *Almindelig Kulturhistorie*. Blandt de kulturhistoriske Værker, der er udkommet i Norge i de senere Aar indtager »Norsk kulturhistorie« I—V (J. W. Cappelen, Oslo 1938—42) takket være Anders Bugge og Sverre Steens fortrinlige Redaktion ubetinget Hæderspladsen. Der kan her henvises til de udførlige Anmeldelser i »Fortid og Nutid« Bd. 13, Side 95 ff. og Bd. 15, Side 184 ff. — Af Enkeltmands Arbejder fra Besættelsesaarene maa i særlig Grad fremhæves Georg Sverdrup: »Da Norge ble kristnet« (Olaf Nordlis Forlag 1942).

Georg Sverdrup, der for Tiden fungerer som Rektor ved et Gymnasium i Oslo, og vel maa anses som Favorit til Professoratet i Religionshistorie, har lige siden 1914 publiceret en lang Række Afhandlinger i »Mål og Minne«, »Ord och Bild«, »Nordisk Tidsskrift« m. fl. I de sidste femten Aar har han samlet sig om religionshistoriske Emner set fra et sociologisk Synspunkt. Af hans Arbejder maa nævnes »Fra gravskikker til dødstro i nordisk stenalder«, »Fra gravskikker til dødstro i nordisk bronsenalder« (Doktordisputats), »Die Hausurnen und die Herrlichkeit des Hauses« samt »Rauschtrank und Labetränk im Glauben und Kultus unsern Vorfahren«, alle i Det norske Videnskabs Akademis Skrifter.

Dr. Sverdrup støtter sig i »Da Norge ble kristnet« til Undersøgelser af Vilhelm Grønbech, Magnus Olsen, Axel Olrik og Helge Ljungberg samt i etnologiske Spørgsmaal til Wiener Skolen (Graebner og Pater Wilhelm Schmidt). Men hans egen Lærdom og Indlevelsesevne hæver Fremstillingen højt over Kompilator-

arbejdets Plan. Han skildrer i Tilslutning til Graebner-Schmidt og Magnus Olsen Nordboerne før Kristendommens Indførelse som tilhørende den storfamilie-patriarkalske Nomadekreds, hvor Faderætten boede sammen i Ættegaarden ligesom paa Njals Gaard »Bergthorskvål«, der husede 30 Personer: Datter og Svigersøn, Søn og Svigerdatter, ugifte Børn og Tjenestefolk. Sverdrup mener, at de store norske Jernalders Hustomter støtter denne Opfattelse. Og endnu et Par Tusind Aar efter, at Bønderne var blevet helt bofaste, spores der Rester af denne Patriarkkultur. Saaledes boede der i Begyndelsen af 1800 Tallet paa en Gaard i Tydalen fem gifte Par sammen under Ledelse af »Gammelperen« (Ættefaderen).

Nordboerne forstod i Begyndelsen ikke den personlige Kristendom med den enkeltes Ansvarsbevidsthed og Skyldfølelse. De kendte ikke Begrebet Synd som Overtrædelse af et guddommeligt Bud. For dem var Ætten Moralens Bærer. Gudsyndigheden var udelukkende en Fællessag knyttet til faste Tider og Sammenkomster. Kultusen var det religiøse Centrum. Derfor kunde Hedenskabet holde sig til op imod vor Tid i Form af overtroiske Formler og Handlinger. Den enkelte levede videre efter Døden i Ættesjælen. Graven var derfor ikke blot et Sted, hvor man dyrkede Forfædrene. Den var tillige et Magtcentrum, hvorfra den afdøde Ættefader øvede sin velsignelsesrige Gerning over Hus og Gaard. Derfor knyttedes i Løbet af Jernalderen Graven tættere til Gaarden. Der herskede en udbredt Forestilling om, at de døde samledes i et stort Fjæld (i Landnamabok nævnes flere saadanne) eller i Gravhøjene, der kunde aabne sig ved Nattetide. Gravhøjen var de døde jorddækkede Bolig, ligesom Oldtidshuset med sit Tag af Straa og Græstørv var de levendes. Ogsaa Navnet Valhæl afleder Sverdrup af Bjærg (hallr).

Kriger- og Vandrelivet i Vikingetiden medførte en Krise i disse tilvante Forestillinger. Det enkelte Menneske reves løs fra sin Gruppe. Det betyder imidlertid efter Sverdrups Opfattelse ingenlunde, at en Mand som Eigil Skallagrimsson var Individualist (Jeg-Dyrker), et Begreb, der først rigtig fremhæves med Romantiken. Men han var en Individualitet, d. v. s. han optraadte alene.

Nordboerne gennemgaar i Vikingetiden en lignende Udvikling som Antikens Folk i Hellenismens Tidsalder. Derved brydes ofte de gamle Ættebaand. Med Krigervæsenet bliver *Ryget* det højeste Maal. Omvendelserne til Kristendommen begynder med disse Individualiteter (Olav Trygvason), og med Høvdingen gaar hele Skarer over til den nye Religion i Overensstemmelse med gammel nordisk Tankegang.

Det religiøse Sindelagsskifte foregik dog ikke saa let. Her var det Præster og Munke, der gennem Prædiken, eget Eksempel og Underret skulde bevise Guds Almagt og faa Nordboerne til i Stedet for at stille Krav til Guderne at indse Guddommens Krav til dem. Missionærerne knyttede især Forsoningslæren til Opfattelsen af Kristus som Djævelens Overvinder, derimod næsten aldrig til Læren om Synd og Bod, som Nordboerne ikke forstod. Ifølge Sogaernes Vidnesbyrd var Nordboerne i den hedenske Tid ikke besat af Genganger- og Dæmonfrygt. Den voksede først, efter at Hedenskabet var undertrykt.

Den norske Bonde opgav ikke uden videre sin gamle Religion. Han satte stadig sin Lid til Thors Trolddomsmagt. Endnu ved Midten af 1700-Tallet brugte Folk paa Dovre Udraabet »Tore Gud«! Fra Hallingdal forekommer Udtrykket »Tor være æveleg love«! og nordenfjelds »Jeg tror, gamle Tor er laus«! En Gang i Begyndelsen af 1700 Tallet berettes fra en Gaard i Telemarken om Dyrkelse med Mad og Øl af et Afgudsbillede i Form af en to Alen lang Træbul med Menneskeansigt. Ogsaa i Sætedalen forekom der Husguder, der sad i Højsæde ved Husbondens venstre Side Juleaften. Til disse sene Gudeætlinger knyttedes navnlig Frugtbarhedskulten, hvilket med ønskelig Tydelighed fremgaar af den Maade, hvorpaa Kvindene dyrkede dem. Selv om vi ikke her i Danmark kender til slige Gudebilleder i Folketroen, saa ligger der dog alene i Ofringen af Julegrød til Nissen — Husgrundens retmæssige Ejer og Gaardens Beskytter — en Rest af Hedenskabet. Først de sociale Omvæltninger i vore Dage har givet Hedenskabets sidste Levninger Dødsstødet.

Det kunde være fristende at jævnføre Georg Sverdrups Bog med Birger Nermans for nylig udkomne »När Sverige kristnades«.

Men af Hensyn til nærværende Oversigts snævre Rammer maa jeg nøjes med at gøre opmærksom paa denne svenske Parallel. — Ogsaa Emil Birkelis populære Bog »Fedrekult. Fra norsk folkeliv i hedensk og kristen tid« (Dreyers Forlag, Oslo 1943) behandler et nærliggende Emne. Bogen bygger bl. a. paa Forfatterens store Arbejde fra 1938 »Fedrekult i Norge« og et nyere Værk om »Huskult og Hinsidighetstro«, som ikke har været mig tilgængelig. Den skal derfor ikke gøres til Genstand for nærmere Omtale.

Paa J. Grundt Tanums Forlag har Wilhelm Kaurin og Mimi Sverdrup Lunden i 1944 udsendt en smuk, populær Bog med historiske Skildringer fra Alverdens Jordbrug, Søfart, Handel og Bykultur med Titlen »Kulturbilder«. Her kan Historielæreren hente Stof til Levendegørelse af sin Undervisning og den jævne Læser opleve noget af fjærne Tiders fængslende Atmosfære. — I »Nordover med hurtigruten« (Tanums Forlag 1943) skildrer Reidar Stavseth Dampskibslinjen, der gennem et halvt Aarhundrede har forbundet de norske Kystlandskaber fra Syd til Nord. Den journalistisk letløbende Tekst veksler med Billedsider, hvor gammeldags og moderne Dampskibe staar Side om Side med Prospekter af myldrende Havnekajer og Luftfotografier af Fjorde og Skær. — Her skal ogsaa nævnes en Tidsskriftartikel af Hilmar Stigum i »Heimen«¹⁾ (6. Bd. 1941): »Gårdshistorien sett fra kulturhistorisk synspunkt, og kildene til den«. Stignum omtaler nogle norske Udskiftninger af hele Ejerlav i Tiden 1600—1750, altsaa fra samme Tid som de nordslesvigske, som Troels Fink har behandlet i sin Disputats. Disse nordfjordske Udskiftninger har vistnok ikke tidligere været omtalt i dansk Litteratur.

Blandt Memoirelitteraturen, som i denne Forbindelse ikke kan behandles udførligere, vil danske Læsere med særlig Glæde læse Professor Francis Bulls »Traditioner og Minner« (Norsk Gyldendal 1945), skrevet i Fængslet, delvis i Smug. Her faar man hele det centrale norske Kulturmiljø i en Nøddeskal fra Bjørnson, Ibsen og Lies Dage til Yngvar Nielsen og Gerhard Gran. — Harald Aars har i »På klassisk jord« (Aschehoug 1945) genople-

¹⁾ Heimen er det norske Tidsskrift, der svarer til »Fortid og Nutid«.

vet og skildret en Rejse til Italien og Hellas sammen med sin Far, den kendte Skolebestyrer J. Aars. Skildringen bygger paa Dagbogsoptegnelser, Familiebreve og personlige Erindringer. Den fængsler mere ved sine Rejse-skildringer og umiddelbare personlige Refleksioner end ved sine kunsthistoriske Betragtninger. — Dr. Otto Lous Mohr har i Fjor hos Aschehoug udgivet »Welhavens kjærlighetsbreve til Ida Kjerulf«, en gribende menneskelig Tragedie om den fattige Digter, der først faar Lov til at møde sin tilbedte, da hun mærket af en hæftig Tuberkulose gaar paa Gravens Rand.

Af den omfangsrige Litteratur, der bygger paa Besættelsestidens Tildragelser, skal kun nævnes et Par Bøger. Den første er en Dialog mellem Nordmanden, Direktør Joachim Ihlen og Direktøren for den svenske Arbejdsgiverforening Bertil Kugelberg: »Frendefolk. Streiflys over forholdet mellom Norge og Sverige under Krigen 1940—45« (Aschehoug 1945) med et Indlæg om Ekspeditionen til Tyskland af Grev Folke Bernadotte. Det er en lille populær Bog, hvis Hensigt er gennem paalidelige Opysninger at fjærne den Bitterhed, som de forskellige Stridsspørgsmaal, der opstod i Forbindelse med Sveriges Holdning under Krigen, har efterladt i mange Nordmænds Sind.

Om den norske Kirkekamp er der allerede udkommet flere Bøger, saaledes H. C. Christie: »Den norske kirke i kamp« (Forlaget Land og Kirke), Ludvig Schübeler: »Kirkekampen slik jeg så den« (Lutherstiftelsens Forlag) og Ingvald B. Carlsen: »Kirkefronten i Norge« (Aschehoug). Christies Bog er en stor dokumentarisk Fremstilling, Schübelers en subjektiv Behandling, medens Carlsens nok er den paa een Gang lettest tilgængelige og bedst orienterende Skildring. Begivenhederne er endnu Historikerne saa tæt inde paa Livet, at en kritisk Behandling maa vente til senere. Interesserede henvises til Redaktør Engelstads refererende Anmeldelse i «Morgenbladet»s Kronik 30.—10.—1945.

Almindelig Karakteristik. Blandt Besættelsestidens kulturhistoriske Afhandlinger og Bøger har der i Norge som i Danmark været mange af populært Tilsnit. De er som oftest smukt illustrerede

og indbundne. Stilen er fængslende. Men Indholdet bringer i og for sig ikke meget nyt.

En Del af Forfatterne til de mere videnskabeligt betonedede Arbejder er ikke Kulturhistorikere af Fag. Der er baade Læger, Politimænd, Sagførere, Præster og Skolefolk iblandt. Deraf følger, at Disputatser og andre strængt videnskabeligt anlagte Værker er forholdsvis faa. Man sporer ikke Indflydelsen fra tysk Videnskab med dens Tilbøjelighed til Skoledannelse saa stærkt som i Sverige. De fleste norske Forskere minder mere om deres angelsaksiske Kolleger deri, at de hylder den empiriske Metode. Kendsgærningerne faar Lov til at træde frem og tale for sig selv — ofte lader de sig vel heller ikke uden videre forklare. Deraf følger, at de norske Videnskabsmænd ikke er tilbøjelige til at fortabe sig i sindrige teoretiske Konstruktioner og Systemer. De gaar i Reglen til Materialet med en imponerende Oplagthed uden forudfattede Meninger.

Denne Indstilling er navnlig meget frugtbar for dem, der beskæftiger sig med de kulturhistoriske Museer. Thi her gælder det først og fremmest om at bruge sin Iagttagelsesevne overfor Monumenterne, at leve sig ind i det Miljø, hvorfra de er udsprunget, og at afsløre de Forandringer, de i Tidens Løb er undergaaet. Her er der endnu i vore Dage betydningsfulde Opdagelser at gøre for den Forsker, der er aarvaagen overfor de Ting, han skal omgaa. Den empiriske Undersøgelse er Grundlaget, hvorpaa Museumsvidenskaben hviler. Naar dette er i Orden, kan Arkivernes dokumentariske Tradition udnyttes, og Teorierne udformes, som Materialet byder, uden at blive til teoretisk Hjernesvind.

Bærerne af den norske kulturhistoriske Forskning er ikke en snæver Klike af videnskabelige Specialister, der betjener sig af et Slags Frimurersprog, som den gemene Hob ikke forstaar. Den rummer tværtimod alle Afskygninger indtil de rene Autodidakter. Besættelsestidens kulturhistoriske Litteratur i Norge vidner om en frugtbar Vekselvirkning mellem Læg og Lærd, som lover godt for Fremtiden.